

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1569160

Cilt: 7 Sayı: 4 Aralık 2024

ss. 1492-1523

**Makalenin Geliş
Tarihi**

17/10/2024

**Makalenin
Kabul Tarihi**

04/11/2024

Yayın Tarihi

31/12/2024

16. YÜZYILDA YAZILMIŞ MUHTASAR BİR VEFÂT-I İBRÂHİM MANZUMESİ

Seyfettin AKDÖL¹

ÖZET

Klasik Türk şiirinde ölüm, bir beyitten bir manzumenin tamamına kadar ele alınabilen bir temdir. İslâm dininin etki alanında yazılan bu tarz şiirlerde ölüm, insanın nihai sonu olması yanında yeni bir başlangıcın da ilk noktasıdır. Tasavvuf kültürü içinde kaleme alınan şiirlerde ise daha ziyade ölüm sonrasındaki dönem öne çıkmakta olup bu dönem Allah'a kavuşmanın ilk adımıdır. Klasik Türk şiirinde özellikle mersiye ve maktel türleri ile akla gelen ölüm temi, genellikle felsefi bir kavram olmaktan uzaktır. Bu metinlerde ölüm kavramı üzerine derin düşünceler bulunmayıp ölümün insanda oluşturduğu duygu yoğunluğu sıklıkla felek benzetmesi üzerinden aktarılır. Felek zalim, gaddar, vefasız ve öleni bu dünyadan ayıran bir kişiye teşbih edilir. Mersiye ve maktellerdeki bu tutum bir diğer ölüm konulu şiirler olan vefat manzumelerinde de benzerdir. Bu manzumelerde ecel ve ölüme yönelik benzer içerikli beyitler bulmak mümkündür.

Vefat manzumeleri (vefât-ı Nebî, vefât-ı Fâtımâ, vd.) arasında Hz. Peygamber'in küçük yaşta vefat eden oğlu İbrahim (ö. 632?) için yazılan "vefât-ı İbrâhîm" başlıklı eserler de yer alır. 14. yüzyılda Kırşehirli İsâ'nın manzumesiyle başlayan bu tarz şiirler, ilerleyen süreçte mahlassız biçimde yazma eserlerin (mecmua, cönk vd.) arasında yer edinir. Bu manzumeler edebiyat tarihi açısından arka planda kalmakla beraber Türkçenin halk

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı ABD., seyfedinakdol@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6295-6994

imlâsını ihtiva etmesi yönünden ayrıca önemlidir. Bu çalışmada, şahsi bir kütüphanedeki mecmuada bulunan 16. yüzyılda Şabân adlı bir kişinin kaleme aldığı 72 beyitlik bir vefât-i İbrâhîm manzumesinin tanıtım, inceleme ve neşri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, klasik Türk şiirinde ölüm, vefat manzumeleri, vefât-i İbrâhîm, Şabân, Kırşehirli İsa.

AT 16TH CENTURY A SHORT POEM WRITTEN ABOUT THE DEATH OF HZ. MUHAMMAD'S SON IBRAHIM

ABSTRACT

In classical Turkish poetry, death is a theme addressed from a “beyit” to an entire “manzume”. In these poems written under the influence of Islam, death is not only the final end of man but also the first point of a new phase. In poems written within the culture of Sufi culture, on the other hand, the period after death is more prominent and this period is the first step towards reuniting with God. The theme of death, which comes to mind in classical Turkish poetry, especially in the “mersiye” and “maktel” genres, is generally far from being a philosophical concept. In these texts, there are no deep thoughts on the concept of death, and the intensity of emotion caused by death is often conveyed through the analogy of the “felek”. Felek is likened to a cruel, brutal, unfaithful person who separates the deceased from this world. This attitude in mersiye and maqtels is similar in other poems on death, namely “vefat manzumesi”. In these manzumes, it is possible to find beyits with similar content about “ecel” and death. Among the death poems (vefât-ı Nebî, vefât-ı Fâtimâ, etc.), there are works titled “vefât-ı İbrâhîm” written for the Hz. Muhammad's son İbrahim (d. 632?) who died at a young age. Beginning in the 14th century with the poem of İsa of Kırşehir, these types of poems, without pseudonyms, later found a place among manuscripts (mecmua, cönk, etc.). Although these poems remain in the background in terms of literary history, they are also important in terms of containing the folk orthography of Turkish. In this study, 72 beyits of vefât-i İbrâhîm poem written by a person named Şabân in the 16th century and found in a “mecmua” in a personal library will be introduced, examined and published.

Keywords: Death, death in classical Turkish poetry, death poems, vefât-i İbrâhîm, Şabân, Kırşehir İsa.

*‘Andelîbi verd-i sad-berg ile tekfîn itdiler
Bir Gül-istân beytini kabrinde telkîn itdiler
K. İzzet Molla*

GİRİŞ

Her canlının mutlak sonu olan ölümün kalbin kan pompalama görevini bırakması vb. biyolojik tanımları bir kenara bırakılırsa, insanın bu kavramı

algıladığı ilk günden itibaren hayatının belirli aralıklarında üzerine düşündüğü ve zaman zaman korkular/kaygılar üretmesine de neden olduğu kabul edilebilir. İnsan, kendi iç dünyasındaki bu muhasebenin ötesine geçip kaçınılmaz akıbeti üzerine fikirlerini binlerce yıl önceden günümüze kadar yazıya geçirmeyi seçerek âdeta bir “ölüm metinleri külliyatı” oluşturmuştur. Ninova’daki taş tabletlerden kutsal kitaplara; Aristoteles’ten (ö. 322) Albert Camus’a (ö. 1960) kadar² geniş bir halkanın merkezinde bu kavram yer almaktadır. İlgili kavramı insanlık tarihinin ilk yazılı verimlerinden *Gılgamış Destanı*’nda dahi bulmak ölümün ne kadar etkileyici bir tem olduğunu bir kere daha ortaya koyar. Bottero’nun *Enkidu’nun Cenaze Töreni* adını verdiği bölümde, Gılgamış sadık dostunun ölümü sonrası tıpkı çoğu insanın matem zamanındaki davranışları gibi beraber yaşadıkları anları hatırlayıp gözyaşı döker, saçını başını yolar, giysilerini parça parça eder ve herkesin dostu için ağlamasını emreder (2013: 149-153). Ardından şöyle seslenir: “Nasıl bir şeydir [sen]i kapıp götüren bu uyku? Karanlıklara karıştın. Ve [beni] duymuyorsun artık!” (2013: 153).

Ölüm kavramı etrafında mitik, dinî, felsefi ve/veya edebî metinler ortaya koyan insan toplulukları bu duruma koşul olarak birçok inanç-kültür inşa edip ölüm sonrası için öte âlem tasvirleri yanında başta defin işlemleri, mezar ve mezarlık tasarımı ile matem törenleri gibi sosyal olgular geliştirmiştir. Eski Türklerden günümüze kadar süregelen zaman diliminde sözü edilen olguların varlığına rastlanılmakta olup bu konu hakkında çeşitli araştırmalar bulunmaktadır³. Ancak giriş kısmını kısa tutmak adına bu bölüm sadece Türk edebiyatı alanıyla sınırlanıp Türk edebiyatının gelişimindeki ölüm konulu ana edebî metinler olan **sagu-ağıt-mersiye-maktel** hakkında kısa ve öz bilgiler sunulacaktır.

Sagu

Çeşitli din ve inanç sistemlerinde ruhun bedenden ayrılması olarak kabul edilen ölüm, Orta Asya’dan itibaren Türk topluluk, boy ve devletlerinde belirli bir törenle iç içedir. Görkem’in tarihî ve günümüz Türk dünyasından derlediği ayrıntılı yas törenleri ve ağıtlar hakkındaki malumatın (2003: 458-489) çıkış noktası ise “yug” merasimi ve “sagu” icralarıdır. Ölüm töreni olan yuglar hakkında Çin kaynakları ve Orhon Kitabeleri’nden örnekler veren Köprülü, bu törenlerde ölenin yakınlarının bir çadır hazırladıklarını, çadıra kurbanlar

² Eski Mısır ve Mezopotamya, kutsal kitaplar, Antik Yunan, Antik Roma, Ortaçağ, Yeniçağ ve günümüz metinlerinden ölüm konulu önemli bir seçki için bkz.: (Ökten, 2022).

³ Bu konuda Edward Tryjarski’nin *Türkler ve Ölüm* (2012) ile Gilles Veinstein’in makale derlemesi şeklinde hazırladığı *Osmanlılar ve Ölüm* (2007) kitaplarına bakılabilir.

sunduklarını, çadırın etrafını yedi defa atlarla döndüklerini, yüzlerini yaralayıp feryat ederek kanlı gözyaşı döktüklerini, mezara koyma merasimi için bekletilen ölünün gömülmesi sonrasında balbal diktiklerini ve daha fazlasını aktarır (2018: 122-125). Yug törenlerindeki önemli bir diğer husus ise sagu adı verilen şiirlerin baksı veya sagucu denilen kişilerce kopuz eşliğinde icra edilmesidir. Türk şiirinde ölüm teminin ilk defa ele alındığı bu örneklerde, savaş-kahramanlık gibi destani ve matem hissiyle yoğrulmuş doğa tasvirleri benzeri lirik unsurlar birlikte yer almakta olup toplumun ölen kişi için genel kanısı ortaya konulmaktadır (Köprülü, 1980: 75-76).

Kaşgarlı Mahmud'un (ö. 1105) meşhur eserinde parça parça kayda geçirilen *Alp Er Tonga Sagusu* Türk edebiyatının bilinen ilk ölüm şiiridir. Kaşgarlı Mahmud ve çoğu araştırmacı bu şahsi ünlü Turan hükümdarı Efrâsiyâb olarak kabul etmektedir. Bu durum *Alp Er Tunga Destanı*'nın kaynaklarının sıralandığı bir çalışmada da yer bulur. Çalışmanın ilgili kısmında bu destandan Kaşgarlı Mahmud'un eseri dahil olmak üzere *Orhon Kitabeleri*, *Kutadgu Bilig*, *Şah-nâme* ve *Şecere-i Terâkime*'de izler olduğu metin örnekleri üzerinden öne sürülür (Sakaoğlu ve Duymaz, 2015: 195-201). Bu metin parçalarında Efrâsiyâb-Alp Er Tonga arasında özdeşlik kurulmakta veya doğrudan Efrâsiyâb adı kullanılmaktadır⁴. Ancak Tekin Orhon Kitabeleri ve Çin kaynaklarına dayanarak saguda geçen bu şahsın 714 yılında bir pusu neticesinde ölen Kapgan Kağan'ın oğlu Tonga Tigin olduğunu düşünür (2017: 4).

Sagudan alınan aşağıdaki dörtlük, Türklerin sevilen bir yiğidin vefatı üzerine yaptıkları matem davranışlarına örnek oluşturmaktadır:

*Ulşıp eren bõrleyü
Yırtıp yaka orlayu
Sıkırıp üni yurlayu
Sıgtap közi örtülür* (Tekin, 2017: 8)

*Erkekler kurtlar gibi, hep birlikte uluyorlar.
Yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar.*

⁴ Ulaşılabilen veriler ışığında, Efrâsiyâb-Alp Er Tonga özdeşliği meselesinin kökeni hâlen aydınlatılmış gözükmemektedir. Yukarıda işaret edilen Türkçe metin parçaları yanında Farsça metinlerde de bu özdeşliğe dair çeşitli atıflar vardır. Bu mesele üzerinde duran Aydınlu, iki Farsça eserdeki Efrâsiyâb'ın Türkçe adının imlâsına dair görüşlerini dile getirir. "Eltoka Alb Ar", "Konka Alb" ve "Konkalb" şeklinde imlâ edilen ismin ilgili eserlere "tahrif olarak girdiği"ni (2021: 483) düşünür. Araştırmacıya göre "bu iki şahsiyetin Türk şifahi destan geleneğinde birleştirilmesi" (2021: 486) 12. yüzyıldan önce olmalıdır.

*Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar.
Ağlamaktan gözleri (yaşlarla) örtülüyor. (Tekin, 2017: 9)*

Ağıt

Türk edebiyatında ölümü konu edinen metinlerin başında ağıtlar gelmekte olup bu şiirler için 7, 8, ve 11 heceli dörtlükler; yarım, tam veya zengin kafiye; “destan, koşma, türkü, semai, varsağı ve hoyrat” gibi başlıklar kullanıldığını bildiren Elçin; sadece ölüm temiyile sınırlı kalınmadığını “pek çok vaka, hadise, hâl, durum, âdet, tasavvur ve hikâyeler” (1990: 1) neticesinde içeriğin genişleyip zenginleştiğini tespit eder. Bu zengin muhtevaya ilaveten ağıtın diğer şiir ve nesir türleriyle ilişkisine değinen Görkem, ise ağıtların türkü, mani, destan, ninni, mersiye; masal, halk hikâyesi, efsane, köy orta oyunları ile ilişkisi üzerinde durur. Araştırmacının bu kısımda önemle durduğu nokta, ağıtın zamanla mezkûr türler içinde “tören niteliklerinden sıyrılarak” (2003: 499) yeni bir türe oluşum noktası olması veya amaca hizmet eden ilave bir edebî malzemeye dönüşmesidir. Yeni türdeki bu metinler artık ağıttan ziyade ağıt karakteri taşıyan metinler hâlini gelmektedir (2003: 496-502). Ağıtların bu geçişken ve değişken yapısına değinen araştırmacı müzik, kalıp ifadeler, vaka ve zaman ile anlatıcının; ağıtları diğer tür ve şekillerden ayıran başlıca dört husus olduğunu da dile getirir (2003: 490-494). Bu hususların varlığı neticesinde ağıtı türkü veya destan gibi benzer türlerden ayıran yönler ortaya çıkmaktadır.

Mersiye ve Maktel

Cahiliye dönemi Arap edebiyatında doğup büyüyen mersiye türü, Arap fetihleri sonrası Fars şairlerinin eserleri arasında yer edinir. Fars edebiyatında çeşitlenerek konusu genişleyen bu türe Anadolu’da 15. yüzyıldan itibaren Türkçe örnekler bulmak mümkündür⁵. İsen’in tespitlerine göre mersiye kaleme alan Türk şairleri bu yüzyıldan başlayarak bentlerle kurulan nazım şekillerini sıkça seçip kaside gibi beyitlerle kurulan şekilleri daha az tercih etmektedir. Ayrıca 16. yüzyılda padişah ve şehzadelere yazılan mersiyeler -örneğin Şehzâde Mustafa’ya (ö. 1553) yazılan 15 mersiye- ilk sırayı alırken ilerleyen yüzyıllarda mersiye yazılan kişilerin ve konuların genişlediği görülür. Tanzimat dönemiyle beraber ölüm temine farklı bakışların daha fazla yaygınlaşması sonucunda “dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayların tasviri ve dua, temenni” (2012: 28) bölümlerinin

⁵ Kaynaklarda klasik Türk edebiyatı alanındaki ilk mersiye, Ahmedî’nin (ö. 1410’dan sonra) *Süleyman Şah Mersiyesi* olarak yer alır. Ancak Ahmedî’ye ait yeni bulunan bir yazmadaki Hamza Bey adına kaleme alınan mersiyenin daha önceki bir tarihte yazıldığı tespit edilerek ilk mersiyenin bu manzume olduğu öne sürülmüştür. Bkz. (Gülüm, 2023).

tamamını veya bir kısmını barındıran mersiye örnekleri yanında Tarhan'ın (ö. 1937) *Makberî* gibi ölüme felsefî bir açıdan bakan şiirler de yazılmaya başlanır. Yüzünü Avrupa'ya dönen Türk şair ve yazarları bir taraftan geleneğin mirasını kullanırken diğer bir taraftan geleneğin dışına çıkarak bireyin iç dünyasını yansıtan veya aile ve arkadaş çevresi gibi daha kısıtlı bir alana dönük ölüm konulu metinler kaleme almaya başlarlar (2012: 10-15). Verilen bu temel bilgilere ilaveten Gökalp'ın değindiği belirli noktalar ayrıca önemlidir. Bu noktalardan ilki bir şairin neden çevresinde vefat eden herkese mersiye yazmadığı sorusuna verdiği cevap üzerinedir. Araştırmacıya göre, sevilen şahsın hatırasını yaşatmak, himaye ve ünsiyet duyulan kişilere son kez vefasını sunmak, varsa bu kişilerin yakınlarının acısına ortak olmak yoluyla bağlılığını bildirmek için mersiye kaleme alınmaktadır. Diğer bir nokta ise mersiyelerin estetik yönü üzerinedir. Araştırmacı devlet büyükleriyle aile efradına yazılmış mersiyeler arasında muhatap farkından doğan ayrımın varlığını vurguladıktan sonra estetik malzemenin kullanımı açısından dış âlem ve insan psikolojisinin bir potada erimesini mersiyelerin edebî veçhesini oluşturan unsurlar olarak görür. Son nokta ise mersiyelerin dua kısımlarının yine muhataba göre şekillenen bir hâl alabileceği üzerinedir. Eğer mersiye bir kadın adına yazılmış ise şairin cennette Hz. Fatma ile buluşmayı dile getireceğini bildirir (2012: 372-373). Görüldüğü üzere mersiye klasik Türk şiirinin önemli türlerinden birisidir. Devlet büyüklerine ithafen başlayan tür, zaman içerisinde hem hitap edilen kitle hem estetik unsurlar açısından zenginleşerek farklı yönleri içinde barındırır. Bu yönlerden birisi de Hz. Hüseyin'in (ö. 680) şehadetini ele alan şiirlerdir.

Mersiye şiirleri içerisinde hem sayı hem de içerik yönünden ayrılarak farklı bir tür olarak tasnif edilmeye müsait **maktel** veya **maktel-i Hüseyin** şiirleri bulunur. Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da katledilmesini konu edinen bu şiirler hakkında Gökalp şu tespitleri yapar: Muharrem ayındaki matemle iç içe olan makteller, Arap edebiyatında doğup Hz. Hüseyin'in şehadeti mevzuyla sınırlanarak Ebû Mihnef'in (ö. 773-74) *Kitâbu Makteli'l-Hüseyn* isimli eseriyle ilk örneğini verir. Fars edebiyatında Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (ö. 1504-05) meşhur *Ravzatü's-Şühedâ* adlı eseriyle önemli bir yapıtı içeren türün Türk edebiyatındaki ilk yansıması 16. yüzyılda Şâdi Meddâh'ın (ö.1360 sonrası) *Maktel-i Hüseyin* isimli mesnevisidir. Müstakil mesneviler, divanlardaki başta kaside ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılan manzumeler bu türün manzum kanadını oluştururken *Hadikatü's-Süedâ* gibi eserler mensur kanadını oluşturur. Manzum veya mensur olsun bu türde kaleme alınan metinlerde belirli hususlar öne çıkmaktadır. Bunlardan ilk ikisi şairlerce Hz. Hüseyin'in yasının tutulması ve Muharrem ayına yapılan mühim

vurgudur. Bu matem havasına Müslümanlarla beraber tüm varlık âleminin katılması dile getirilirken çeşitli edebi sanatlara başvurulur. Şehidin kutsiyetini öne çıkarmak amacıyla Hz. Peygamber ile olan akrabalık bağı aktarılır. Başta I. Yezîd (ö. 683) olmak üzere Kerbelâ hadisesinin müsebbibi olanlara lanet okunur. Bu elim hadise genellemeci ya da ayrıntılı biçimde işlenirken kahramanlığı ve mertliği ile anılan Hz. Peygamber'in torununun vefatı bir kıyamet olarak tarif edilir. Maktellerin nihayetinde Hz. Peygamber'den şefaât ve Hz. Hüseyin'den kerem beklenir (Gökalp, 2012: 356-359).

Neticede Türk edebiyatında sagular ile başlayan ölüm konulu şiirler ortaya koyma geleneği bir taraftan ağıtlar, diğer taraftan mersiyeler ile iki ana koldan devam edegelmiştir. Tavukçu'nun ölenin dilinden söyleme ve soru sorma gibi (2009: 145-151) üslup özellikleri tespit ettiği ölüm muhtevalı şiirlere Şeyyad Hamza'nın destan şekline yaklaşan manzumeleri, Firâk/Fürkât-nâme metinleri ve sufi bakış açısıyla yazılmış şiirler (2009: 154) haricinde vefat manzumeleri (vefât-ı Nebî, vefât-ı Fâtımâ, vefât-ı İbrâhîm) ve vefat içerikli tarihler de eklenebilir⁶. Klasik Türk edebiyatında vefat-nâme adı verilen bir edebî tür vardır. "Vefât-nâme; başta Hz. Peygamber olmak üzere diğer peygamberlerin, kimi din büyüklerinin, mutasavvıfların, devlet adamlarının ve tarihî simaların nasıl vefat ettiğini menkıbevî bir üslupla müstakil şekilde ele alan ekseriyeti mesnevi nazım formu ile bazen de mensur yazılmış eserlere verilen genel addır" (Kayaokay, 2021: 82). Çalışmamızın sonraki bölümünde ulaşılabilen vefât-ı İbrâhîm manzumeleri hakkında bilgi verilecektir.

1. Hz. Peygamber'in Oğlu İbrahim'in Vefatını Ele Alan Manzumeler

Klasik Türk edebiyatı kaynaklarında İbrahim ismi çoğunlukla İbrahim aleyhisselam dolayısıyla anılmaktadır. Metinlerde İbrahim Edhem (ö. 778?) ve İbrahim Gülşenî (ö. 1534) gibi dinî-tasavvufî; I. İbrahim (ö.1648), (Makbul) İbrahim Paşa (ö. 1536) ve (Damat) İbrahim Paşa (ö.1730) gibi tarihî şahsiyetler nedeniyle de bu isme yer verilir (Zavotçu, 2013: 368-377). Türk edebiyatındaki İbrahimplere değinilen bir çalışmada ek olarak Hoca Ahmed Yesevî'nin oğlu İbrahim'den bahsedilip onun öldürülmesi üzerine yazılan destan hakkında bilgi verilir (Akar, 2019: 87,88). Bu önemli kişiler ve onlar hakkında yazılan edebî metinlerin yanı sıra tezkire, şehrengiz ve divanlarda da karşılaşılan İbrahim ismine Ahmed Paşa (ö. 1496-97), Kabûlî İbrâhîm (ö. 1591-1592) ve

⁶ Bu tarz şiir örneklerine *Ahvâl-i Mevt* isimli manzume de eklenebilir. Bu manzumenin yer aldığı mecmua Cehennem, Azrail ve Hz. Peygamber'in vefatı konulu şiirleri barındırması yönünden de ayrıca önemlidir. Bkz.: Yaman, 2018, 523-588.

Benderli Cesârî'nin (ö.1829) gazellerinde redif olarak rastlanılır (Çelebi, 2018: 59-62).

İbrahim ismine yer veren eserlerden bir diğeri ise Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in ölümünü esas alan dinî-destanî manzumeler olup bu metinlerin edebiyat tarihi bakımından arka planda kaldığını söylemek mümkündür. Bu manzumelerin esas konusu iki yaşını doldurmadan vefat eden İbrâhîm'in halk muhayyilesinde yedi veya on yaşında bir çocuk gibi algılanması ve onun vefatı üzerinden Hz. Peygamber'in ümmetiyle çocuğu arasında seçim yapmasının istenmesidir. Kaleme alınan şiirlerin dramatik yönünü kuvvetlendirmek adına bu iki hususun eklendiği şiirler için Koncu, Kırşehirli İsâ'nın manzumesi özelinde yazılan dönemin karmaşık havası, Hz. Peygamber'in yüceliğini dile getirme, müminlerin de tıpkı peygamberi gibi bencil olmamaları gerektiği ve toplum yararını götmenin faydası yazım motivasyonunu etkilediğini düşünür (2001: 129-130). Klasik Türk edebiyatı dışında Arap edebiyatı ve Çağatay Türkçesi sahasında da (Koncu, 2001: 127,128) bu ve benzeri nedenlerle yazılan mezkûr metinler genellikle kısa manzumeler oldukları için bir yazmanın sayfaları arasında yer alıp sıklıkla gözden kaçmaktadır. Dolayısıyla temelde metin eksikliği ve tarihlendirme sorunu nedeniyle bu tarz manzumelerin süreç içindeki gelişimi hakkında kapsamlı bir çalışma henüz mevcut değildir⁷. İlaveten Bars'ın da ifade ettiği gibi, bu manzumelerin İbrahim adlı diğer ünlü kişilerle karıştırılması nedeniyle eser künyelerinde hatalar bulunup metinlere ulaşmak zorlaşmaktadır (2020:156). Yine de eldeki metin örneklerinden yola çıkarak vefât-ı İbrâhîm manzumeleri için şunları söylemek mümkündür: Aruzun ikinci planda kalıp sık sık vezin hataları yapıldığı hatta veznin yer yer askıya alındığı, çoğunlukla edebî tasvirler yerine olay ağırlıklı anlatımın tercih edildiği ve genellikle bir mecliste icra edildiği için dilinin sade olmakla beraber akıcı bir üslupta olduğu görülür.

Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim için yazılan manzumeler hakkında ilk bilgi veren kişilerden birisi Vasfi Mahir Kocatürk olup edebiyat tarihinde *İbrahim'in Vefatı* ve *İbrahim Destanı* başlıklı iki manzumeyi ele alır⁸. Her iki metni de dinî (halk) destanı olarak sınıflandıran araştırmacı ilk eseri 14-15. asırda Kırşehirli İsâ'nın (ö. 14. yy?); ikinci eseri ise meçhul bir kişinin 13-14.

⁷ Akar'ın makalesindeki 9. dipnot bu noktada önem arz eder. Çeşitli vefât-ı İbrâhîm manzumelerinin kütüphane kayıtları verilen dipnotta bu tarzdaki eserlerin 17 ve 18. yüzyılda da istinsah edildiği ortaya konulur (2019: 83, 84). Bu durum, bu makalede 16. yüzyılda örneği olan bu tip manzumelerin bir gelenek oluşturduğunu göstermektedir.

⁸ Eserin son baskısında iki ayrı başlık yerine sadece *İbrahim Destanı* başlığına yer verilmiş olup iki metnin aynı olduğuna kanaat getirilmiştir (Kocatürk, 2018: 121).

asırda yazdığını bildirir (1964: 150-151). Bu konuda bilgi veren ikinci kaynak kişi Âmil Çelebioğlu'dur. Sultan II. Murad (ö.1451) devrine kadar mesnevi edebiyatının ele alındığı çalışmasında *Dâsitân-ı İbrâhîm (Vefât-ı İbrâhîm)* başlığı altında bu eseri incelenmektedir. Eserin müellifi, beyit sayısı, vezni ve ayrıntılı bir özeti sunulduktan sonra "dinî-dâsitânî halk tipi bir manzume" olduğunu ifade eder (2018: 56-57). Eserin detaylı bir biçimde incelendiği ana çalışma ise Koncu'ya ait olup özellikle bu eserin konu edinilen olaydan asırlar sonra neden kaleme alınmış olabileceği yönündeki görüşleri açısından önemlidir (2001: 129-130). Eser hakkında yazılan son ansiklopedi maddesinde ise ilgili bilgiler gözden geçirilip aktarılır (Koncu, TEES). Aşağıda ulaşılabilen on bir vefât-ı İbrâhîm manzumesi yayımcılarının adları belirtilerek kronolojik şekilde sıralanmıştır.

- 1- Hanife Koncu: Koncu'nun makalesinde ilgili manzume edebiyat-tarih perspektifinden analiz edilip metinle 14. yüzyıl Anadolu'su arasında ilişki kurulur. Sekiz nüshadan seçilmiş dört metinle kurulan *Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm* başlıklı 150 beyitlik manzumenin içerik incelemesi sonrasında metne yer verilir (2001: 139-158).
- 2- Kâzım Köktekin: Köktekin'in makalesinde Seyfettin Özege Koleksiyonu'na kayıtlı bir yazmadaki *Hazâ Dâstân-ı İbrâhîm* başlıklı 121 beyitlik manzume yayımlanarak dil ve imlâ özellikleri üzerinde durulur (2001: 18-26).
- 3- Muhammet Kuzubaş: Kuzubaş'ın makalesinde Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü'nde bulunan bir yazma tanıtılır. Makalede yazmadaki beş manzumeden birisi olan *Vefât-ı Hz. İbrâhîm*'in metni mevcuttur (2008: 322-330).
- 4- Şenol Korkmaz: Korkmaz'ın tezinde önce vefât-ı İbrâhîm konulu 15 yazma nüshası ve 5 metin çalışması tanıtılıp (2012: 115-119) ardından *Hazâ Destân-ı Vefât-ı İbrâhîm* başlıklı metne yer verilir (2012: 517- 526).
- 5- Bünyamin Tan: Tan'ın tezinde Koncu'nun metni ile karşılaştırma yapıldıktan sonra (7-12) başlıksız, muhtemelen Hemdemî'ye (ö. ?) ait 103 beyitlik metin mevcuttur (2013: 131-146).
- 6- Yıldırım Çavdar: Çavdar'ın makalesinde şahsi kütüphanesindeki müellifi, müstensih ve yazılış tarihi hakkında bilgi olmayan 112 beyitlik metin mevcuttur (2018: 481-484).
- 7- Mehmet Bars: Bars'ın makalesinde altı nüsha tanıtıp üçü üzerinden kurulan ve müellif, müstensih ve yazılış tarihi bilinmeyen 140 beyte yakın bir manzume mevcuttur (2020: 162-170).
- 8- Erkan Akan: Akan'ın tezinde, *Destân-ı İbrâhîm* başlıklı ve 127 beyitlik bir metin mevcuttur (2012: 200-212).

9- Mehmet Yastı ve Ayşe Tursun: Yazarların ortak makalesinde Paris Biblioteque Nationale'deki bir yazmada tespit edilen Kırşehirli İsâ'ya ait yeni bir *Dâstân-ı İbrâhîm*'in başlıca dil özellikleri verilip söz varlığı incelendikten sonra metne yer verilir (2022: 84-87).

10- Lokman Taşkesenlioğlu: Taşkesenlioğlu'nun *Mevlid Hikâyeleri* adlı çalışmasında Hemdemi'ye ait bir vefât-ı İbrâhîm manzumesi mevcuttur (2022: 148-155).

11- Şükrü Baştürk: Baştürk'ün bildirisinde Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada tespit edilen *Destân-ı İbrâhîm* metni dil özellikleri açısından incelenip dizinle yayımlanır (2023: 907-945).

Neticede yayımlanan manzumelerinin sıklıkla yazanı ve yazım tarihinin olmayıp mahlas içermediği; genellikle bir mecmua içindeki birkaç sayfada bulunduğu görülür. Bu çalışmaya konu olan manzume ise Pekolcay'ın Süleyman Çelebi'nin (ö. 1422?) eserinin nüshalarını ayırırken sıraladığı gruplara metin türleri bakımından benzerlik gösterir (2018: 34-35). Manzume, miraç ve vefât-ı Nebî kısımlarını haiz bir mevliden sonra gelir. Aşağıda bu manzumenin tanıtım ve incelemesi yapılacaktır.

2. Şabân (ö. 1550 sonrası) ve Vefât-ı İbrâhîm Adlı Manzumesi

2.1. Aşağı Berçin Köyü'nden Şabân

İleride nüsha tavsifi verilecek olan manzumenin bu metinden önce yer alan mevlid ile aynı yazım stilinde olması iki metnin de aynı kişi tarafından ortaya konulduğunu göstermektedir. Ancak tıpkı mezkûr mevlidi yazıya geçiren Aşağı Berçin Köyü'nden Şabân'a verilecek sıfat gibi bu manzumenin de bir müellifi olabileceği meselesi güçlük oluşturmaktadır⁹. Başta bu manzumede bir mahlas beytinin veya bu amaçla yazılmış bir ibarenin olmayışı manzumenin Şabân'ın kendi kaleminden çıktığını söylemeyi engellemektedir. Ayrıca metnin muhtasar yapısı iki ihtimali de akla getirmekte olup ilki Şabân'ın vefât-ı İbrâhîm konulu daha uzun bir manzumeyi -belki Kırşehirli İsâ'nın mesnevisini- özetlediği; diğeri ise sözlü icra sırasında veya sonrasında yazıya geçirdiğidir. Fakat bu veya başka ihtimaller Şabân'ın bir müelliften ziyade musannif veya derlemeci gibi sıfatlara daha yakın olacağı fikrini azaltmamaktadır. Neticede bu kişi için müellif denemeyeceği bir gerçek olup "metni kaydeden" olarak görülmelidir. Şabân için dinî metinlere muhabbet besleyen veya yazmadaki mevlid ve vefât-ı İbrâhîm manzumesini topluluk önünde icra eden bir kişi gibi sıfatlar kullanılabilir.

⁹ Mevlid metni tarafımca ortak bir yazarla beraber hazırlanmakta olup incelemesini içeren çalışma yayımlanmıştır.

2.2. Vefât-ı İbrâhîm Adlı Manzume¹⁰

Nüsha Tavsifi

Yazma eser 21-15 (17,5-13) cm ölçülerinde olup 29 varaktan ibarettir. 2a sayfasında bir manzume; 3a-21b arasında Mevlîd metni¹¹; 22a-24b arasında *Vefât-ı İbrâhîm* manzumesi; 26b-27a arasında *Estagfirüllâh Tevbe* redifli bir manzum parça; 27a-29b arasında Arapça-Türkçe manzum-mensur karışık dua bölümü yer almaktadır. Eserin cildi siyah olup sayfaları saman sarısıdır ve metin siyah-kırmızı renkli, nesih hatlı ve harekelidir. 28a-29b arası hariç tüm sayfalar cetvel içerisindedir ve çoğunlukla çift sütun ve 12 satır biçimindedir. *Vefât-ı İbrâhîm* manzumesinin sonundaki cümle dışında metin aynı renkteki siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin başlığı iki hilal arasında yer alır. Yazma eser Oktay Dere'nin şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır. Manzumenin ilk ve son beyitleri aşağıdaki gibidir ve son beyitten sonra "Ol Resûlullâh terk eyledi İbrâhîm'i ümmeti-çün ver şalavât sen de anıñ içün" yazmaktadır.

İlk:

Evvel Allâh adın zıkr idelim
Derd-ile göz yaş-ile âh idelim

Son:

Anıñ-[ı]la Hâk Çalap luğf işledi
Ümmetin Muhammed'e bağışladı

Manzumenin Adı, Nazım şekli ve Beyit Sayısı

Eldeki yazmada manzumenin adı sadece *Vefât-ı İbrâhîm* olarak kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan şiirde 72 beyit bulunmaktadır. Bu sayı hakkında doğrudan bir bilgi veya işaret yazmada tespit edilememiştir.

Manzumenin Yazılış Tarihi ve Yazılış Nedeni

Bir yazmanın ara sayfalarında yüz beyti dahi bulmayan bu manzumenin yazılış tarihine dair yazmada kesin bir bilgi yer almamaktadır. Ancak söz konusu manzumedan önce yer alan mevlid metninin sonundaki "sene 955" tarihi göz önüne alındığında 1550'li yıllardan önceki bir tarihte yazılma ihtimalinin azaldığı öne sürülebilir. Yine de manzumenin ne zaman yazıldığına dair kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Benzer eserlerde sıklıkla

¹⁰ İlgili kısım hazırlanırken Fatih Köksal'ın *Mevlid-nâme* (2011) eserindeki metin tanıtımından yararlanılmıştır.

¹¹ İlgili mevlid metni tarafımdan ortak bir yazarla birlikte hazırlanmaktadır.

karşılaşılan unutulmayıp anılma, günahların bağışlanması ve dua isteme içerikli beyit ve ibarelere ilaveten ne bir sebep-i telif ne de benzeri amaçtaki bir ibare bulunmaktadır. Sadece son beyitten sonra Hz. Peygamber için salavat istenilmektedir. Dolayısıyla manzumenin neden kaleme alındığına dair metin içinde kesin bir bilgi verilmemektedir.

Manzumenin Vezin ve Kafiyesi

Manzume klasik Türk şiirinin başlangıcından itibaren sıklıkla kullanılan ve başta *Vesiletü'n-Necât* olmak üzere birçok mevlid metni ile ortak olan Remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni ile yazılmıştır. Manzume baştan sona kadar incelendiğinde başta eseri kayda geçiren kişinin aruz bilgisinin yetersizliği olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı sıklıkla vezin hatalarının bulunduğu görülmektedir. İlaveten bu metnin halk arasında dolaşımında olduğu ve okuyucularının icrası sırasında değişerek bu şekilde yazıya geçirildiği de düşünülebilir. Dolayısıyla eserin tamamen aruz kurallarına uyularak kaleme alındığı veya bu hususun önem arz ettiği söylenemez.

Manzumede belagat açısından aruz kusurları sayılan başta vasl, imale ve zihaf gibi çeşitli işlemlerin olmadığı beyit sayısı oldukça azdır. Aruz veznine uygunluk açısından değerlendirildiğinde¹² -aruz işlemleri ve metin tamiri gözden uzak tutulursa- 34 beyit ve %47,22 oran ile doğru aruz kullanımı, 38 beyit ve %52,77 oran ile hatalı aruz kullanımı sonucuna varılır. Ancak yapılan aruz işlemlerinin çokluğu düşünüldüğünde aruza uygunluğun daha da azalacağı unutulmamalıdır. Buna ilaveten eldeki manzumenin amacı yüksek seviyeli bir edebî metin oluşturmak olmadığı için bu durum nispeten önemini kaybetmektedir. Manzumede aruz kullanıma dair aşağıda belirli örnekler yer verilmiştir. İmale yapılmakla birlikte aruzun iki mısra da uygulandığı nadir örneklerden birisi şudur:

Didi oğlını severse Muşafâ
Ümmetine kılmasın meyl-i vefâ (17)

Her iki mısrası da aruza uymayan örneklerden birisi şudur:

Muşafâ didi ümmetim gerek bana
Olsun ma'sûm İbrâhîm size fedâ (19)

¹² Değerlendirme şu şekildedir: Manzumede toplam 72 beyit/144 mısra vardır. Bu iki sayıdan birisi seçildikten sonra vezni bozuk olan ya da olmayan mısra/beyitlerin sayısı bulunur. İkinci sayının ilkine göre yüzdesi hesaplanır. Örneğin 34'ün 144'e yüzdesi gibi.

İlk mısrası aruza uyan diğeri uymayan bir örnek şudur:

Gördi kim bir nūr inmiş mektebin üstüne
Hem dağı girmiş çocuklar içine (26)

Metinde metin tamiriyle düzeltilen dört beyit (9, 18, 23 ve 65) tespit edilmiştir. Aşağıdaki beyitte hem anlamı tamamlamak hem de vezne uygunluk için ekleme yapılmıştır:

‘Azrā’ıl iyder getür İbrāhīm’i
Emr-i Hākla alam [onun] cānını (23)

Manzumede vezin kullanımındaki bu duruma ek olarak iki beyitte kafiye sorunu bulunur. Bu iki beytin her birisinde farklı bir problem olup ilk beyit (11. Beyit) “Muştāfā” ve “aña” ile bitip ikinci kelime ek alarak kafiye yapılmıştır. Diğer beyitte ise ikvā diye adlandırılan bir kafiye kusuru bulunur. Saraç’ın verdiği bilgilere göre tevcîhte revîden önce te’sîs harfi olmayıp ilgili harfin harekesi vardır. Eğer bu hareketler aynı değilse kafiye kusurlu sayılır (2019: 588, 600). Neticede aşağıdaki beyitte Eski Anadolu Türkçesinin bir eki nedeniyle kafiye kusuru vardır:

İbrāhim iyder ey baba şefā‘at eyle **gel**
‘Azrā’il’den baña mühlet dile**gil** (47)

Eserin Muhtevası ve Koncu ile Köktekin Yayınlarıyla Yakınlığı

Eserin muhtevasını belirlemek için kullanılabilecek herhangi bir başlık, işaret, vasıta beyti vb. metinde yer almamaktadır. Koncu’nun hazırladığı detaylı tablo (2001: 131-132) ve metnin kurgusu ışığında eser aşağıdaki gibi özetlenip 14 parçaya ayrılabilir:

	Beyit	İşlenen Konu	Açıklama
1	1-2	Başlangıç ve Tevhit	Allah anılıp yaşayanlara dua edilir.
2	3-8	Ecel hakkında ifadeler	Ölümün yaptıkları ve ölenlerin durumu anlatılır.
3	9	Asıl hikâyeye giriş	Hz. Peygamber zikredilip asıl konuya geçilir.
4	10	İbrahim’in tavsifi	İbrahim’in adı söylenilir.
5	11	Hz. Peygamber’in İbrahim’e sevgisi	Hz. Peygamber’in İbrahim’e sevgisi anlatılır.
6	12-14	İbrahim’in mektebe	İbrahim mektepte hocası Hz.

		verilmesi, hocası ve yaşı	Osman'dan Kur'an öğrenir ve yaşı bildirilir.
7	15-23	Azrail'in gelişi ve Hz. Peygamber ile diyalogu	Azrail İbrahim'in ömrünün tamamlandığını söyler. Allah Hz. Peygamber'den ümmeti ve İbrahim arasında seçim yapmasını ister.
8	24-35	Hz. Peygamber'in mektebe gidişi, İbrahim'i sorması ve diyalogları	Hz. Peygamber mektebe gider ve mektebin üstündeki nuru görür. Evlat acısını hissedip mektebi yedi kere dolanır. Bir çocuğa İbrahim'i sordurur. İbrahim'e eve bir misafir geldiğini söyler ve beraber dönerler.
9	36-40	Eve dönüşleri ve diyalogları	Hz. Peygamber içinden ah edip oğlunu önünden yürütür. İbrahim ise bunu yapmayı kabul etmez.
10	41-48	Eve gelişi, İbrahim'in Azrail'i görmesi ve Hz. Peygamber ile diyalogları	İbrahim misafiri sorup Azrail olduğunu öğrenir ve ondan korkmaya başlar. Babasından onun için mühlet istemesini diler.
11	49-54	İbrahim'in izin alıp mektebe tekrar gitmesi, hocası ile vedalaşması ve vefat haberini bildirmesi	İbrahim mektebe döner ve hocasından helallik ister. Arkadaşları onun için ağlar ve eve yeniden döner.
12	55-62	İbrahim'in eve dönüşü, Hz. Peygamber ile diyalogu ve canının alınması	İbrahim'in başı ağrıyıp babasının dizine yatar. Babası ağlarken Azrail'e oğlunun canını alması için işaret eder. İbrahim'in canı alınır.
13	63-71	İbrahim'in cenazesi, kabre konulması ve kabirde sorgulanması	Dört halife gelip İbrahim'in kıyafetlerini çıkarırlar. Hz. Osman onu yıkayıp kefenler. Ashap ve melekler cenaze namazını kılarlar. İki melek tarafından İbrahim sorgulanmaya başlar. Hz. Peygamber ona yardım eder.
14	72	Allah'ın lütfu ve	Allah'ın lütfu ve bağışlayıcılığına

		bağışlayıcılığı	dair bir beyit söylenir ve ardındaki cümleyle Hz. Peygamber için salavat istenir.
--	--	-----------------	---

Koncu'nun yayımladığı *Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm* ve Köktekin'in *Hâzâ Dâstân-ı İbrâhîm* başlıklı manzumeler Kırşehirli İsa'nın eserinin hacimli nüshalarını içermesi yönünden önemlidir. Vefât-ı İbrâhîm manzumeleri incelenirken görüleceği gibi, bu çok nüshalı manzumelerin yayımlarında aparat görevinde birçok dipnot yer almaktadır. Bu nedenle müellifin elinden çıkan asıl metne ulaşmak hayli zor bir durumdur. Yine de beyitlerdeki kelime değişimi göz ardı edilip beytin anlamına odaklanılarak sayısal bir mukayese yapılabilir. Bu sayede manzumelerdeki içeriğin ne kadarının bu yeni ve muhtasar manzumeye aktarıldığı üzerine bir fikir oluşacaktır.

Koncu ve Köktekin'in yayımlarıyla yapılan karşılaştırma sonucunda şu verilere ulaşılır: 72 beyitlik manzumede Koncu'nun yayımıyla kelime ve anlam yönünden ilişkili 39; Köktekin'in yayımıyla ilişkili 40 beyit tespit edilir. Bu durumda manzumenin Koncu'nun yayımıyla ilişkisi %54,16 olurken Köktekin'in yayımıyla ilişkisi %55,55 olmaktadır. Bu sonuçları veren beyitlerin sıklıkla aynı beyitler olduğu da göz önüne alındığında yeni ve muhtasar manzumede iki metinden farklı farklı beyitlerin metne eklenmediği görülecektir. Aşağıdaki tabloda manzumede işlenen konuda kaç adet beyit olduğu ve Koncu ile Köktekin'in yayımlarından ne kadar beytin bunlarla ilişkili olduğu sayısal değerlerle gösterilir.

	Beyit Adeti	İşlenen Konu	Koncu	Köktekin
1	2	Başlangıç ve Tevhit	0	0
2	6	Ecel hakkında ifadeler	4	4
3	1	Asıl hikâyeye giriş	1	1
4	1	İbrahim'in tavsifi	1	1
5	1	Hz. Peygamber'in İbrahim'e sevgisi	1	0
6	3	İbrahim'in mektebe verilmesi, hocası ve yaşı	3	3
7	9	Azrail'in gelişi ve Hz.	5	5

		Peygamber ile diyalogu		
8	12	Hız. Peygamber'in mektebe gidiş, İbrahim'i sorması ve diyalogları	7	7
9	5	Eve dönüşleri ve diyalogları	1	2
10	8	Eve geliş, İbrahim'in Azrail'i görmesi ve Hız. Peygamber ile diyalogları	3	3
11	6	İbrahim'in izin alıp mektebe tekrar gitmesi, hocası ile vedalaşması ve vefat haberini bildirmesi	2	2
12	8	İbrahim'in eve dönüşü, Hız. Peygamber ile diyalogu ve canının alınması	5	4
13	9	İbrahim'in cenazesi, kabre konulması ve kabirde sorgulanması	6	7
14	1	Allah'ın lütfu ve bağışlayıcılığı	0	1
T	72	Metnin Tamamı	39	40

Manzumenin Dili ve İmlâ Hususiyetleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak Osmanlı Türkçesinin son yıllarına kadar yazılan metinlerde kuralları kesin bir dil ve imlâ özellikleri bütününe rastlanmamaktadır. Bu hususa değinen Gökalp "bazı örnekleri halklaşma, bazıları ise imlâda ve seslendirmede özel durumlar olarak değerlendirilebilecek bu durumun yaygın örnekleri" (2018: 123) üzerinde durup Türkçenin tarihsel süreç içindeki yazımı noktasında oluşan farklılığa değinir. Bu bakış açısıyla Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminde yazılan bu manzumenin asıl önemi Köktekin'in de belirttiği gibi "özellikle halk dili ve halk dilinin imlâsını yansıtması" (2001: 15) ve Türkiye Türkçesinin "hem fonetik hem de morfolojik yönlerinin" (2001: 18) ortaya çıkmasına yardımcı olması yönünde aranabilir. Aşağıdaki kısımda manzumenin önce dili hakkında bilgi verilip ardından görseller eşliğinde imlâ hususiyetleri açıklanacaktır.

Manzumenin Dili

Yayımlanan belirli vefât-ı İbrâhîm manzumeleri dil açısından incelenerek bilim dünyasına sunulmuştur. Türk dili sahasındaki araştırmacıların bu katkısı oldukça önemli olmakla beraber bu makaledeki manzumeyi ilgili çalışmalarda metinlerden ayrılan önemli farklar tespit edilememiştir. Şabân'ın yazıya geçirdiği eser, diğer metinlerle ortak bir kelime havuzunu yansıtan, isim ve fiil çekim ekleri büyük oranda aynı olan ve söz varlığı benzer bir manzumedir. Bu yönüyle manzumenin diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden ayıran çarpıcı bir dil özelliği ve diğer vefât-ı İbrâhîm manzumelerinden farklı kılan bir yönü olduğunu söylemek oldukça zordur.

Aşağıda Kırşehirli İsa'nın metniyle dil yönünden mukayese olması yönünden beyit örnekleri verilmiştir. Bu örneklerde görüleceği üzere beyitlerin muhtevası sıklıkla aynı olup belirli değişimler bulunmaktadır. İlaveten benzer değişimlerin Koncu'nun yayımındaki aparatlarda da sıklıkla olduğunu unutulmamalıdır.

Beyitte ata yerine baba sözcüğü kullanılıp kalan her şey aynıdır:

İy nice **atalaruñ** geçdi günü
Girmede kulağına oğlu üni (Koncu, 2001: 139)

Ey niçe **babalarıñ** geçdi günü
Girmede kulağına oğul ünü (4)

Beyitte tezatı kuvvetlendirmek için belirli kelimeler eklenmiş ancak ne... ne... bağlacı sabit kalmıştır:

Ne koda oğlan bu ölüm ne koca
Ne fakir koda bu ölüm ne hoca (Koncu, 2001: 140)

Ne oğlan dir ne **kız** ne **genç** ne koca
Ne **zengin** dir ne fakir ne hoca (8)

İlk mısırada görklü sözcüğünün bir nedenle değiştiği veya unutulduğu; ikinci mısırada dize yatma eyleminin ortak olması dışında kelimelerin çeşitlendiği görülür:

Başum ađrur iy benüm **görklü atam**
Dizüni yaşta ki bir lahza **yatam** (Koncu, 2001: 151)

Hem didi başım ağır ey benim **gör atam**
Müsâ'adeñle **diziñe yaşam** (56)

Aşağıdaki örnekte ise ilk mısradaki kelime değişimi olmakla anlam aynıdır. Ancak ikinci mısralar birbirinden ayrılır:

İbrahîm'ün hâcesi 'Osmân idi
Ol haya issi 'aceb sultân-ıdı (Koncu, 2001: 151)

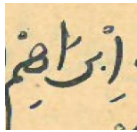
Hem hocası idi Hazret-i 'Osmân
Ol mübârek okurdı hece-i Qur'ân (13)

Manzumenin İmlâ Hususiyetleri

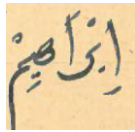
Dinî-destanî halk tipi mesnevi örneği olan bu manzumeyi yazıya geçiren kişinin taşrada bulunduğu göz önüne alındığında doğal karşılanabilecek belirli imlâ hususiyetleri vardır. Halklılaşma veya halk imlâsı başlığı altında incelenebilecek bu tarzda imlâ hususiyetlerini diğer halk tipi mesnevilerde de görmek mümkündür. Manzumede ilgili örnekler üç başlık altında toplanmıştır.

İmlâ Tutarsızlığı

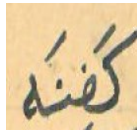
İmlâ tutarsızlığı halk tipi metinlerde sıklıkla karşılaşılan bir durum olup bu durum metni yazıya geçiren kişinin yetersiz eğitimi yanında özel durumlar veya ağız özelliklerini de yansıtabilir. Manzumede örnek sözcüklerin çoğunluğu Türkçe olup ikisi Arapçadan alıntılanmıştır. “İbrahîm ile İbrahim” imlâsındaki tutarsızlığa manzume boyunca sıkça karşılaşılrken “kefine ile kefene” örneği sadece bir kez geçmektedir.

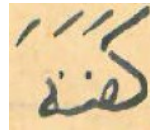
İbrahîm (10)

İbrâhîm (68)

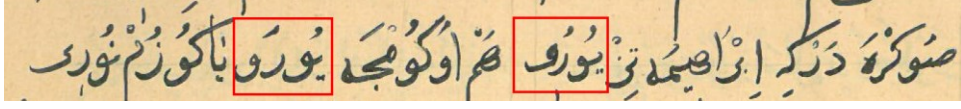

Kefine (63)

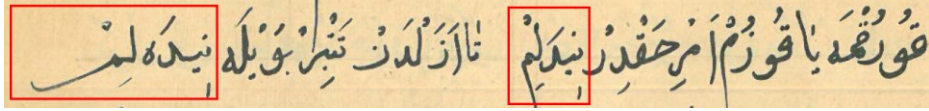

Kefene (64)

Manzume boyunca görülen asıl imlâ tutarsızlıkları Türkçe sözcüklerin yazımında tespit edilir. Aşağıdaki iki örnekte imlâ tutarsızlığı aynı beyit içerisinde görülür. İlk beyit “yürî ile yürü” sözcüklerinde harf değişimini; diğeri ise “n'idelim” sözcüğündeki ilgili sesin önce hareke sonra hem harf hem hareke ile gösterilmesini içermektedir.

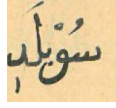

Yüri ve yürü (38)

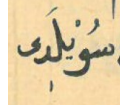

N'idelim (46)

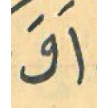
“Söyledi” sözcüğü örneğinde önce hareke sonra hem hareke hem harf kullanılmıştır. “Eve” sözcüğü için de aynı geçerlidir.

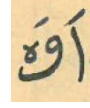
Söyledi (15)

Söyledi (32)

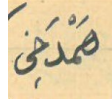

Eve (41)

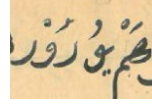

Eve (35)

Hem kelimesi ile kurulan sözcük gruplarında hem sözcüğü sonraki kelime ile yedi örnekte ayrı; altı örnekte birleşik şekilde yazılmıştır. İlgili altı örneğin tümünün ise “hem dağı” söz grubu olduğu görülür:

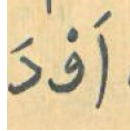

Hem dağı (26)

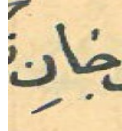

Hem yürür (37)

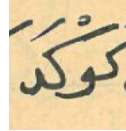
Türkçe sözcüklerdeki hâl eklerinin imlasında hem hareke hem de hareke ile harfin beraber kullanımı görülür ancak manzumede sadece harekeli örnekler daha fazladır:

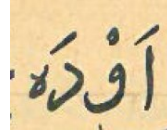
Evde (24)

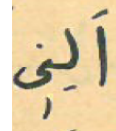
Canı (45)

Gökde (40)

Evde (41)

Elini (57)

Türkçe sözcüklerdeki imlâ tutarsızlığına bulunan diğer örneklerden ikisi şunlardır:

Bunu (27)

Bunu (53)

Baba (47)

Baba (42)

İmlâ Yönelimleri

Bir metinde imlâ tutarsızlığı gibi çeşitli sözcük ve sözcük gruplarının yazımında belirli yönelimler de olabilir. Bu tip yönelimler manzume boyunca tespit edilerek aşağıda örnek verilmiştir.

Manzumede altı örneği olan “hem dağı” sözcük grubu her zaman bitişik şekildedir:

Hem dağı (11)

Hem dağı (57)

Hem dağı (69)

“Eytmek” kelimesinden gelen ve manzumede dokuz kere geçen “iyder” sözcüğü her zaman aynı imlâ ile yazılmıştır:

İyder (21)

İyder (47)

İyder (63)

Manzumede “ol” sözcüğü sonrasında yazılan on sözcükten sekizi bu kelime ile bitişiktir:

Ol dağı (9)

Ol mübarek (13)

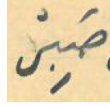
ol Resül (57)

Alıntı Sözcüklerin Yazımı

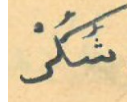
Manzume boyunca Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin orijinal hâlimden kısmen farklı biçimde yazıldığı tespit edilir. Bu sözcükler dillerine göre ayrılıp ardından Arapça olanlar üç grupta incelenmiştir. Alıntılanan sözcüklerin orijinal yazımı Arap harfleriyle verilmiştir.

Arapça Sözcükler:

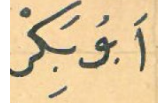
Manzumeyi yazıya geçiren kişi Arapça sözcükleri orijinal yazımı haricinde üç farklı imlayı takip ederek alıntılamıştır. İlk grubu oluşturan örneklerde sözcüğün yazımı aynı olmakla beraber hareke sayesinde yeni bir ses ilave edilir:

Şabır (2)
صبر

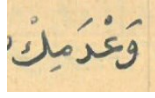

Şükür (58)
شكر

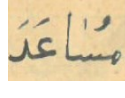

Ebu Bekir (62)
ابو بكر

İkinci grubu oluşturan sözcüklerde orijinal yazımdaki bir harf çıkarılmış veya eklenmiştir. Bu sözcüklerin ikisinde güzel he, birinde ye harfi çıkarılmış; kalan sözcüklerde ye ve elif harfi eklenmiştir:

Va'demiñ (52)
وعدمك

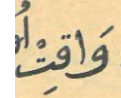
Müsâ'ade (49)
مساعده

Fakir (8)
فقير

Ecir (2)
اجر

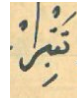

Vaķıt (21)
وقت

Üçüncü grubu oluşturan sözcüklerde orijinal yazımdaki bir harf değiştirilmiştir: Ayrıca "tetbir" sözcüğünde ye harfi çıkarılmıştır.

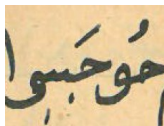
ĥatām (39)
خطام

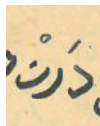
tetbir (46)
تدبير

Farsça Sözcükler:

Manzumeyi yazıya geçiren kişi Farsça sözcükleri orijinal yazımı haricinde birbirinden farklı imla yollarını takip ederek alıntılamıştır. Aşağıdaki üç örneğe ek olarak "Ĥoca" gibi sık karşılaşılan bir imlaya da yer vermiştir:

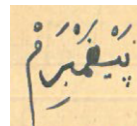
Ĥocası (13)

Dert (27)

Tiz (38)

Peyğamberim (70)

SONUÇ

Eldeki bilgiler ışığında, Türk edebiyatındaki vefât-ı İbrâhîm manzumeleri 14. asırda Kırşehirli İsmâ'nın malum şiiiriyle başlamıştır. Bu tarz manzumelerde aruzun uygulanması oldukça kusurlu ve geleneğin estetik unsurları ise ancak temel düzeye yakın bir hâldedir. Manzumeyi kaleme alanlar -muhtemelen taşradaki- geniş halk kitlelerine hitap etmektedir. Makale boyunca değinilen bu tarz manzumelerden birisi olan Şabân'ın *Vefât-ı İbrâhîm*'i ve diğer vefât-ı İbrâhîm manzumeleri hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Vefât-ı İbrâhîm manzumeleri Türk dili ve edebiyatı çatısındaki farklı alanların kesişiminde yer alır. Bu manzumeler hem Türk dili hem Türk halk edebiyatı hem de klasik Türk edebiyatı sahalarındaki kişilerce yayımlanmıştır. Bu durum ilgili manzumelerin hangi yöntemle incelenmesi gerektiğine dair bir tartışma konusu yaratmaktadır. Farklı alanların birleştiği bu müşterek manzumeleri tek bir alanın metodu ile ele almak eksikliklere yol açacaktır. Bu sebeple alan içi farklı disiplinlerden faydalanan farklı metotlar uygulanabilir.

Vefât-ı İbrâhîm manzumelerinin tespiti için taranması gereken ilk yer mecmua ve cönk gibi farklı şiiirleri barındıran yazma eserlerdir. Bu şiiirler muhteva açısından birbirinden bağımsız olabileceği gibi “mevlid hikâyeleri” tanımına uygun olarak birbiriyle ilintili şiiirler olabilir veya “vefât, destân ve hikâye” gibi ortak başlık taşıyabilir. Şabân'ın *Vefât-ı İbrâhîm*'i de bir mecmuanın içindeki mevlid metninden sonra yer almaktadır.

Şabân'ın *Vefât-ı İbrâhîm*'i dahil vefât-ı İbrâhîm manzumeleri için tür, gelenek, nazire gibi terimlerden hangisinin kullanılması gerektiğine geniş bir inceleme sonucunda karar verilmelidir. Ancak bu manzumeler için tür tanımı yapmaya veya bir türün alt türü olduğunu kabul etmeye yeterli metin örneği ve ilişkili metin örnekleri bulunmamaktadır. Yine de ağıt ve mersiye'nin temel özelliklerine sahip olmayan bu manzumelerin birbirine yakınlığı dolayısıyla bir gelenek oluşturduğu tespit edilir. Bu makalenin amacı nazire ilişkisi üzerine olmadığı için bu konu tartışmaya açıktır.

Vefât-ı İbrâhîm manzumelerinin esas kaynağı Kırşehirli İsmâ'nın manzumesidir. Bu şairin tıpkı mevlid şairi Süleyman Çelebi gibi şöhret bulduğu, sonraki yıllarda yazılan eserlerde onun takip edildiğine dair henüz kesin bir kayıt yoktur. Ancak Şabân'ın *Vefât-ı İbrâhîm*'i özelinde bu şairin manzumesiyle bağlantı kurulmaktadır. Diğer manzume metinleri üzerinden yapılacak geniş

bir kıyaslama sonucunda Kırşehirli İsa'nın bu metinlerle ilişkisi daha net ortaya çıkacaktır.

Vefât-ı İbrâhîm manzumeleri ve özelde Şabân'ın *Vefât-ı İbrâhîm*'i halk imlâsını barındırması yönünden değerlidir. Şabân'ın kayda geçirdiği manzumede sıklıkla Türkçe kelimelerin imlâsı tutarsızdır. Bu hususa ek olarak Arapça ve Farsçadan alıntılanan sözcüklerin yazımında da orijinal imlâdan farklı noktalar bulunur. Bu farklar ilgili kelimelerin imlâ ve telaffuzuna dair tarihsel kaynaklık sağlayabilir.

Şabân'ın 72 beyitlik *Vefât-ı İbrâhîm*'i vefât-ı İbrâhîm manzumeleri arasında muhtasar bir metindir. Metnin muhtasar yapısı ve Kırşehirli İsa'nın manzumesiyle ilişkisi bu tip bir manzumenin yazılı değil sözlü olarak aktarılmış olma ihtimali de akla getirmektedir. Dolayısıyla Şabân'ın yazılı bir metinden mi yoksa halk arasındaki sözlü gelenekten mi yararlandığı soruna kesin bir cevap aramak güçtür.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet; GÖKALP, Haluk; KOCAKAPLAN, İsa (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* (3.bs), İstanbul: Kesit Yayınları.

AKAN, Erkan (2021). *Mecmûa-i Eş'âr Millî Kütüphanesi 06 Hk 5053/2 Numarada Kayıtlı (1b-94b) (İnceleme- Mestap'a Göre Muhteva Tablosu-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

AKAR, Metin (2019). "Eski Türk Edebiyatında İbrahimler, Halil-nâme'nin Yeni Bir Nüshası ve Düşündürdükleri", *Aydın Türklük Bilgisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s.s. 73-98.

AYDUNLU, Seccad (2021). "Farsça İki Tarihî Metinde Efrasiyab'ın Türkçe Adı" (Çev: Umut Başar), *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Sayı: 23, s.s. 481-488.

BARS, Mehmet (2020). "Halk Diliyle Yazılmış Bir Mersiye Örneği: Dâstân-ı İbrâhîm", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 21, s.s.151-170.

BAŞTÜRK, Şükrü (2023). "*Destan-ı İbrahim ve Dil Özellikleri*", Sempozyum Tam Metin Bildiriler Kitabı, (Ed: Fırat Ünsal), Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, s.s. 907-945.

BOTTERO, Jean (2013). *Gilgamiş Destanı Ölmek İstemeyen Büyük İnsan* (Çev: Orhan Suda) 5.bs, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÇAVDAR, Yıldırım (2018). "Hazret-i Peygamberin Oğlu İbrahim'in Ölümü Üzerine Yazılmış Bir Manzume", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları*, (Ed:

- Tahsin Tapur, Selahattin Avşaroğlu, Emel Arslan, Mustafa Kılınç), Konya: Çizgi Kitabevi, s.s. 480-487.
- ÇELEBİ, Deniz (2018). *Klasik Türk Şiirinde Redifî Şahıs İsmi Olan Şiirler*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (2018). *Türk Mesnevî Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1990). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKALP, Haluk (2018). *Osmanlıca*, Adana: Karahan Kitabevi.
- GÖRKEM, İsmail (2003). "Ağıtlar", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt 3*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s.s. 452-506.
- GÜLÜM, Emrah (2023). "Klasik Türk Edebiyatında İlk Mersiye: Hamza Bey Mersiyesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, s.s. 237-253.
- İSEN, Mustafa (2012). *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- KAYAOKAY, İlyas (2021). "Hz. Ali'nin Şehadeti Hakkında Manzum Bir Vefât-nâme: Der-Beyân-ı Vefât-ı Hazreti 'Ali", 6. *Uluslararası İstanbul Bilimsel Araştırmalar Kongresi Kitabı*, İstanbul, s. 81-99.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (2018). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* (5. bs). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- KONCU, Hanife (2001). "Edebiyat-Tarih Bağlamında Bir Mesnevi: "Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 4, s.s. 125-158.
- KONCU, Hanife (2022). "Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm (İsâ)", <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/dastan-i-vefat-i-ibrahim-isa> (E.T.: 27.09.2027).
- KORKMAZ, Şenol (2012). *Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖKTEKİN, Kâzım (2001). "Kırşehirli İsa'nın Dâstân-ı İbrâhîm'i ve Dili", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, s.s.13-26.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi* (2. bs), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (2018). *Edebiyat Araştırmaları I* (2. bs), İstanbul: Alfa Kitap.

- KUZUBAŞ, Muhammet (2008). “Manzum Bir Destan Kitabı (Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fâtıma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Gügercin, Hikâyet-i Geyik)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, s.s. 304-340.
- ÖKTEN, Kaan H. (Haz.) (2022). *Ölüm Kitabı Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, İstanbul: Alfa Kitap.
- PEKOLCAY, Necla (2018). *Mevlid Süleyman Çelebi* (6. bs). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim ve DUYSMAZ, Ali (2015). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* (10. Bs), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SARAÇ, M. Ali Yekta (2019). *Klasik Edebiyat Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞA'BÂN. *Vefât-ı İbrâhîm*, Oktay Dere'nin Şahsi Kütüphanesi, vr. 22a-24b.
- TAN, Bünyamin (2013). *Millî Kütüphane Yz A 3755 Numarada Kayıtlı Bir Mecmua İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- TAŞKESENLİOĞLU, Lokman (2022). *Mevlid Hikâyeleri*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal (2009). “Türk Edebiyatında Ölüm Şiirlerinin Üslup Özellikleri”, *Uçmağa Varmak Kitabı*, (Ed: Emine Gürsoy-Naskali ve Gülden Sağol -Yüksekkaya), İstanbul: Kitabevi, s.s. 139-155.
- TEKİN, Talât (2017). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri* (2. bs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TRYJARSKİ, Edward (2012). *Türkler ve Ölüm* (Çev: Hafize Er), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- VEİNSTEİN, Gilles (Haz.) (2007). *Osmanlılar ve Ölüm* (Çev: Elâ Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları.
- YASTI, Mehmet; TURSUN, Ayşe (2022). “Kırşehirli İsa'ya Ait Yeni Bir Dâstân-ı İbrâhîm Nüshası ve Dili”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 48, s.s. 73-90.
- YAMAN, Ümran (2018). “Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Ahvâl-i Mevt Adlı Eser Üzerinde Bir Dil İncelemesi”, *Littera Turca*, Cilt:4, Sayı:2, s.s. 523-588.
- ZAVOTÇU, Gencay (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Çeviriyazılı Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Esaslar

1. Metin yayımı için İSAM'ın yayımladığı *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)* adlı eser esas alınmıştır. Tenkitli bir metin ortaya konulmadığı için özellikle “metnin yazılması ve düzenlenmesi” bölümü üzerinde durulmuştur.

2. Metin tek nüsha üzerinden hazırlandığı için klasik Osmanlı Türkçesi ve aruz kurallarına aykırı olsa dahi metne müdahale edilmemiş ve aşırı metin tamirinden kaçınılmıştır.
3. Metin yayımında dipnotlar etkin bir şekilde kullanılmış olup aruz vezni hataları, vezin bozuklukları, bu hata veya bozukluklarının gideren öneriler belirtilmiştir.
4. Metinde beyit numaralandırmasında sadece tek sayılara yer verilmiş ve varak numaraları [] ile gösterilmiştir.
5. Özel isimlere büyük harfle başlanıp gerektiğinde kesme işaretiyle ayrılmıştır.
6. Beyit haricindeki ibare italik ve başlık kalın; metinden çıkarıldığında vezin sağlanan ve fazla yazılmış kelimeler kalın; zihafı kelimelerdeki ilgili ünlü italik biçimde yazılmıştır.
7. Metinde boşluk bulunan kısım (22. beyit) [...] ile gösterilmiştir.

Çeviriyazılı Metin

Vefât-ı İbrâhîm

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[22a]

1

Evvel Allâh adın zıkr idelim¹³
Derd-ile göz yaş-ile âh idelim

Hağ Te'âlâ rahmet itsün anlara
Ecîr ve şabır versün dünyâda kalanlara¹⁴

3

Bu ecel yeli durmaz bir eşer¹⁵
Dünyâda olanlarıñ bağrın keser

Ey niçe babalarıñ geçdi günü
Girmede kulağına oğul ünü

5

Bu ölümdür ayıran niçe yârenleri
Birbirine çoğrı yol gösterenleri¹⁶

Dünyâdan belirsiz olur izleri
Şolar toprağ altında gül yüzleri¹⁷

¹³ Mısrada vezin bozuktur.

¹⁴ Mısrada vezin bozuktur.

¹⁵ Mısrada vezin bozuktur.

¹⁶ Beyitte vezin bozuktur.

- 7 Bu ölümdür kardeş kardeşdan ayıran¹⁸
Bu ölümdür herkesi bir gün çağırın
- Ne oğlan dir ne kız ne genç ne köca
Ne zengin dir ne fakir ne hoca¹⁹
- 9 Fağrı ‘ālem²⁰ [ol] Muğammed Muştafā
Ol dağı çekdi dünyāda çok cefā²¹
- Ol Resūl’e bir oğul virmiş idi
Serendi²² güzel adı İbrāhim idi²³
- 11 İbrāhīm’i çok sever idi Muştafā
Hem dağı güzel libās geydirirdi aña²⁴
- İbrāhīm’i mektebe virmiş idi
Hem dağı Qur’ān oğuma öğrenmiş idi²⁵
- [22b] 13 Hem hocası idi Hazret-i ‘Osmān
Ol mübārek oğurdı hece-i Qur’ān²⁶
- Yedi yaşına girince İbrāhīm
Gör ne kıldı aña tağdīr-i kadīm
- 15 ‘Azrā’īl’e oldı Allāh’dan emr-ile²⁷
Söyledi Resūl’e anda hüzn-ile
- Didi kim Hağ saña kıldı selām
Oğlın İbrāhīm’in ‘ömri oldı tamām²⁸

¹⁷ Mısrada vezin bozuktur.

¹⁸ Mısrada vezin bozuktur.

¹⁹ Beyitte vezin bozuktur.

²⁰ Metinde tamlamada yazılmaması gerek “ی” harfi yer alır.

²¹ Mısrada vezin bozuktur.

²² Yazmada açıkça serendi şeklinde yazılıp harekelenen kelimenin anlamına ulaşamadı. Ancak diğer manzumelerdeki beyitlerden yola çıkarak “hüsnü yavlağ” ibaresiyle benzer bir mana taşıdığı düşünülebilir.

²³ Mısrada vezin bozuktur.

²⁴ Beyitte vezin bozuktur.

²⁵ Mısrada vezin bozuktur.

²⁶ Beyitte vezin bozuktur.

²⁷ Mısrada vezin bozuktur.

²⁸ Beyitte vezin bozuktur.

- 17 Didi oğlını severse Muştafâ
Ümmetine kılmazın meyl-i vefâ

Ol Habîb'im ne dir-[i]se işleyem
Diler-[i]se oğlını bağışlayam
- 19 Muştafâ didi ümmetim gerek baña **fedâ**
Olsun ma'sûm İbrâhim size fedâ²⁹

Ey Allâh'ım oğlını ben sevmezem³⁰
Oğlum için ümmetimden geçmezem
- 21 'Azrâ'il iyder Resûl'e vâkıf oldu tamâm
Getür İbrâhîm'in cânın alam³¹

Resûl iyder İbrâhim mektebde ya oku
Anın için gönülüm çok [...]
- 23 'Azrâ'il iyder getür İbrâhîm'i
Emr-i Hâk'la alam [onun] cânını

Gitti çağırmağa anı babası
Âh idüp evde ağlar anası
- [23a] 25 Mektebe vardı çünkü Muştafâ³²
Bir 'alâmet gördi anda pür-şafâ

Gördi kim bir nûr inmiş **mektebiñ** üstüne
Hem dahı girmiş çocuklar içine
- 27 Bunu gördi Muştafâ âh eyledi
Evlâd acısı ne müşkîl dert didi

Kimseye evlâd acısı vermesün
Kimseler evlâd acısı görmesün
- 29 Çağırmağa dili varmayup dolaşır
Yedi kez mektebiñ kenârını dolaşır³³

²⁹ Beyitte vezin bozuktur.

³⁰ Mısrada vezin bozuktur.

³¹ Beyitte vezin bozuktur.

³² Mısrada vezin bozuktur.

³³ Beyitte vezin bozuktur.

Şoñra geldi mektebiñ kapusına
Bir oğlan çıkdı anıñ karşusına³⁴

31 Oğlana dir Resül İbrāhīm kanı
Çağır gelsün göreyim şimdi anı³⁵

Girdi oğlan İbrāhīm'e söyledi
Seni atañ çağırıyor didi³⁶

33 İbrāhīm çıkdı hemān ta'zīm ile
Babası duyup anda hüzn-ile³⁷

Didi kim emriñiz baba buyuruñ³⁸
Emriñiz ne ise baña duyuruñ

35 Resül iyder müsāfir geldi eve
Gel gidelim yā kuzum çağırıyor seni eve³⁹

Ağa ile evlād yola girdiler⁴⁰
Tañrı'nıñ emrine muṭī' oldılar

[23b] **37** Muştafa hem yürür hem āh çekerdi
Döner döner ardına İbrāhīm'e baqardı⁴¹

Şoñra der ki İbrāhīm'e tiz yüri
Hem öñümce yürü ya gözüm nürü

39 İbrāhīm iyder ey benim devletlü babam
Seniñ öñüñce yürümek baña ḥatām⁴²

Ağa ile evlād yolda söyleşür⁴³
Lezzetinden gökde güneş oynaşur

³⁴ Mısrada vezin bozuktur.

³⁵ Mısrada vezin bozuktur.

³⁶ Mısrada vezin bozuktur.

³⁷ Mısrada vezin bozuktur.

³⁸ Mısrada vezin bozuktur.

³⁹ Beyitte vezin bozuktur.

⁴⁰ Mısrada vezin bozuktur.

⁴¹ Beyitte vezin bozuktur.

⁴² Beyitte vezin bozuktur.

⁴³ Mısrada vezin bozuktur.

- 41 Ağa ile evlâd eve geldiler
Hem dağı 'Azrâ'î' evde buldılar⁴⁴
- İbrâhim iyder ey baba bu müsâfir kim-durur
Kendisi yigit gâyet heybetlü durur⁴⁵
- 43 Resûl iyder bu müsâfir pek yaman
Cân alıcı kimseye vermez amân
- İbrâhim der **ey baba** cân alıcı bu mıdır
Beni mektebden ayıran bu mıdır
- 45 Bildi 'Azrâ'îl oldığın cân titredi
Korkuyorum yâ baba ben bundan didi⁴⁶
- Korkma yâ kuzum emr-i Hâk'dır n'idelim
Tâ ezelden tetbir böyle n'idelim⁴⁷
- 47 İbrâhim iyder ey baba şefâ'at eyle gel⁴⁸
'Azrâ'îl'den baña mühlet dilegil
- Müsâ'ade ver mektebe varayım
Hocamın elini öpüp haqqın dileyim⁴⁹
- [24a] 49 Müsâ'ade alup vardı mektebe girü⁵⁰
Göz yaşıyla girdi kapu içeri
- Hocasının elin öpdi görüp
Ta'zîm ve hürmetle diz çöküp⁵¹
- 51 Didi ey hocam helâl it haqqını
Şimden artıq görmem ben seni⁵²

⁴⁴ Mısrada vezin bozuktur.

⁴⁵ Beyitte vezin bozuktur.

⁴⁶ Beyitte vezin bozuktur.

⁴⁷ Beyitte vezin bozuktur.

⁴⁸ Mısrada vezin bozuktur.

⁴⁹ Beyitte vezin bozuktur.

⁵⁰ Mısrada vezin bozuktur.

⁵¹ Mısrada vezin bozuktur.

⁵² Mısrada vezin bozuktur.

Va 'demiñ şoñ günü gelmiş 'Azrā' il
Atam anıñ için çağırmiş bunu bil⁵³

53 Bunı didi heb çocuklar ağladı
İbrāhīm'i cümlesi kucaqladı

Böyle deyüp katı efkār itdiler
Ol mübārek mektebi terk itdiler

55 Yalınız evlerine geldi girü
Göz yaşıyla girdi içerü⁵⁴

Hem didi başım agrır ey benim gör atam
Müsā'adeñle diziñe yaşam⁵⁵

57 Yaşdıķ itdi dizini ol Resül
Hem daħı aldı elini eline pür-uşül⁵⁶

Gül yüzüne bakup çok ağladı⁵⁷
Ağlayuban Haķķ'a şükür eyledi

59 Hem 'Azrā' il'e işāret eyledi
Yavrunuñ cānın al söyledi⁵⁸

'Azrā' il başladı cān almağa
İbrāhīm başladı inlemege⁵⁹

[24b] **61** Gül yanaqları şoluban ol civān
Atasını koķlayarak verdi cān

Ebu Bekir 'Ömer 'Osmān 'Alī geldiler⁶⁰
İbrāhīm'i ta 'zām ile şoydılar

63 Resül iyder 'Osmān'a ey cān-ı yār
Yayķa benim yavrumı kefine şar

⁵³ Mısrada vezin bozuktur.

⁵⁴ Mısrada vezin bozuktur.

⁵⁵ Beyitte vezin bozuktur.

⁵⁶ Beyitte vezin bozuktur.

⁵⁷ Mısrada vezin bozuktur.

⁵⁸ Beyitte vezin bozuktur.

⁵⁹ Beyitte vezin bozuktur.

⁶⁰ Mısrada vezin bozuktur.

Yaykâdılar hem kefene şardılar
Cümle aşhâb bile hâzır oldılar

65 Gök yüzünde[n] heb melekler geldiler
İbrâhîm'in namâzını kıldılar

Kabre koydılar anı ol dem hemân
İki ferişte geldi nâgehân⁶¹

67 Rabb'in kimdir dîniñ nedir ey oğul
Kim ki cevâb vermezseñ olmaz kabûl⁶²

İbrâhîm bülbül gibi söyledi
Rabb'im Allâh dînim Muhammed didi⁶³

69 Hem dağı peygamberiñ kimdir yâ oğul
Buña da cevâb vir olduñ kabûl⁶⁴

İbrâhîm tutıldı söyleyemedi
Peygamberim babam diyemedi⁶⁵

71 Ol Resûlullâh ol dem eyledi hitâb⁶⁶
Kabri üzre gelüp eyledi cevâb

Anıñ-[ı]la Hâk Çalap luğ işledi
Ümmetin Muhammed'e bağışladı

*Ol Resûlullâh terk eyledi İbrâhîm'i ümmeti-çün ver şalavât sen de anıñ
içün*

⁶¹ Mısrada vezin bozuktur.

⁶² Beyitte vezin bozuktur.

⁶³ Beyitte vezin bozuktur.

⁶⁴ Mısrada vezin bozuktur.

⁶⁵ Mısrada vezin bozuktur.

⁶⁶ Mısrada vezin bozuktur.